

A romániai (erdélyi) magyar endokrinológia rövid története

Kun Imre Zoltán dr.

Marosvásárhelyi Orvos- és Gyógyszerésztudományi Egyetem, Doktori Iskola, Marosvásárhely, Románia

A romániai (s ezen belül az erdélyi) magyar endokrinológia története az itteni magyar orvostudomány egészének fejlődéséhez hasonlóan, hármaskötés jegyében zajlott és zajlik. Ez egyrészt feltételezi a hazai orvostudományban vállalt szerep megfelelő színvonalú és lelkiismeretes betöltését, másrészt ragaszkodást az anyaországi kollégáinkhoz és tudományos eredményeikhez, harmadrészt pedig integrálódást a nemzetközi orvostudomány életébe. Ez a hármaskötés jelleg a kezdetektől máig rányomta bélyegét tudományágunk státusára, múltjára és jelenére, s egyben fejlődési lehetőségeire is. E sajátos állapotnak számos előnye és nem kevés hátránya volt és van jelenleg is.

Az endokrinológia jó ideig nem volt önálló klinikai diszciplína világviszonylatban, s így nálunk sem. Számos országban – köztük sok fejlett nyugat-európai államban – ma sem vált különálló diszciplínává, s így külön szakká sem, legfeljebb második, rendszerint a belgyógyászatra ráépülő szakként ismerik el. Mi abban a szerencsés helyzetben voltunk, hogy az endokrinológia önállósulásában a hazai endokrinológiai iskolának világviszonylatban is jelentős szerepe volt, ugyanis *C. I. Parhon* (1874–1969) akadémikus alapította meg a világon az első endokrinológiai tanszéket 1934-ben Bukarestben, és hozta létre 1946-ban a máig is nevét viselő endokrinológiai intézetet, amely a hazai endokrinológiai kutatómunka, szak- és továbbképzés külföldön is nagyra becsült [1, 2] metodológiai központjává vált. Parhon iskolájának legjelentősebb képviselője *Șt.-M. Milcu* (1903–1997) akadémikus, aki sokáig a Román Orvostudományi Akadémia alelnöke volt, valamint *Marcella Pitiș* (1916–1991) professzor asszony, aki több éven át vezette a fővárosi endokrinológiai tanszéket. Mindketten többször jártak nálunk, a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetben is tudományos előadásokat tartani. Parhon az öregedés kérdésével is foglalkozott (az öregedést – helytelenül – betegségnek tekintette; ő maga 94 évet élt, de Alzheimer-kórral). Mentora volt *Ana Aslan* (1897–1988) professzor asszonynak, akire rábízták a bukaresti geriátriai intézet vezetését; utóbbi dolgozta ki a prokainalapú Gerovital (majd Aslavital) nevű gyógyszert, amely sokáig nagy népszerűségnek örvendett a geriátriai kezeléseknél, feltételezett anti-aging hatása folytán. Ké-

sőbb ezt a hatást (talán egy enyhe MAO-gátláson keresztül kifejtett antidepresszív effektust leszámítva) ellenőrzött vizsgálatok nem igazolták. Így az FDA nem engedélyezte forgalmazását, noha sok, világviszonylatban elismert személyiség részesült ilyen kezelésben.

Érdemes megemlíteni, hogy a Parhon Intézet és a Szegedi Egyetem Endokrinológiai Önálló Osztálya közt is jó kapcsolat alakult ki – Dumitriu és Simionescu bukaresti kollégák révén –, amint erről a „Fejezetek a magyar endokrinológia történetéből” is megemlékezik [2]. Az akkor kialakult jó viszonyt is tulajdonítható, hogy *Kovács Kálmánt*, a jelenleg Kanadában élő és dolgozó ny. professzort, az évek során többször is meghívta Bukarestbe előadásokat tartani a hazai endokrinológia kiemelkedő egyénisége, *Mihail Coculescu* professzor, akivel mi is jó kapcsolatokat ápolunk.

Az endokrinológia bukaresti születésének, „hőskorának”, magyar szereplője is van, *Bakk Elek* (1899–1972) székelyudvarhelyi orvos személyében. Ő 1930–1940 között a bukaresti Ideg-, Elme- és Endokrin Betegségek Központi Intézetében dolgozott, s az említett szakok mindegyikével, sőt belgyógyászattal, majd később balneofizioterápiával is foglalkozott. Érdemes megemlétenünk az ebben az időszakban megjelent endokrinológiai tárgyú tanulmányát: „Contribution clinique aux troubles hypophysaires”-t, amely a bukaresti *Bulletins et Mémoires de la Section d'Endocrinologie* című folyóirat 1937/5. számában jelent meg. Bakk Elek arról is nevezetes volt, hogy a két világháború közötti időkben gondját viselte a Bukarestben élő és dolgozó szegény sorsú magyaroknak nemcsak ingyenes orvosi rendeléssel, hanem anyagi segítségnyújtással is. Bakk Eleknek és családjának elévülhetetlen érdeme volt a nagy erdélyi író, Tamási Áron hazai, farkaslaki temetésének méltó lebonyolításában is. A család nemcsak Tamásival, de az újabb író-költő nemzedékekkel, például Kányádi Sándorral is baráti viszonyban volt (l. Beke, Gy. „Lelki rokonság” [3]).

A romániai (s ezen belül az erdélyi) magyar endokrinológia történetében mindvégig meghatározó szerepet játszott a *Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet* (MOGYI – ez volt egyetemünk egykori hivatalos neve 1948-tól 1989 decemberéig, azóta egyetem). Létrejöttében és egyben az endokrinológia oktatásának itteni

meghonosításában alapvető szerepe volt *Miskolczy Dezső* (1894–1978) akadémikus, ideg-elmegyógyász professzornak.

A magyar állampolgárságú *Miskolczy Dezső* a neuron-tan egyik megalapítójának, a Nobel-díjas Santiago Ramón y Cajalnak volt a tanítványa, eszmetársa és 1924/25-ben munkatársa is, amikor Rockefeller-ösztöndíjjal dolgozott nála Madridban (1925-ben az *Orvosi Hetilap*-ban számolt be madridi tapasztalatairól [4]). *Miskolczy* professzornak meghatározó szerepe volt abban, hogy a II. világháború után, kedvezőtlen történelmi körülmények között is, sikerült megőrizni az erdélyi magyar orvosi és gyógyszerészeti felsőoktatást. Ő ugyanis – mint a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem rektora – 1944-ben nem hajtotta végre a front közeledtével elrendelt kiűritési parancsot, lehetővé téve az egyetem további működését a megváltozott körülmények közepette is. Ennek konkrét formája lett a 407/1945. számú királyi dekrétummal megalakuló, magyar oktatási nyelvű Állami Egyetem, amely 1945 decemberében a Bolyai Tudományegyetem nevet kapta. Az orvosi fakultásnak nem sikerült ugyan Kolozsváron maradnia, de lehetővé vált, hogy az induló Bolyai Egyetem kihelyezett tagozataként már 1945-től Marosvásárhelyen folytatódjék az oktatás [5, 6, 7, 8]. Megjegyezzük azt is, hogy *Miskolczy Dezső* professzort, aki három akadémiának is tagja volt – a hallei Deutsche Akademie der Naturforscher Leopoldinának 1938-tól, a Magyar Tudományos Akadémiának 1939-től levelező, 1946-tól rendes tagja, s a Román Akadémiának 1946-tól rendes tagja –, jó személyes kapcsolatok fűzték román kollegáihoz, így D. Bagdasar, I. T. Niculescu, V. D. Mârza, Şt.-M. Milcu, A. Kreindler, O. Sager professzorokhoz [5, 6, 7, 8, 9, 10, 11]. Ez is sokat jelentett akkor intézetünk fennmaradása szempontjából. Egyetemünk Marosvásárhelyre történt átköltözésében és működési engedélyének kormányzintű elnyerésében elvitatlan érdeme volt a Bolyai Egyetem, majd intézetünk első rektorának, *Csörgör Lajos* (1904–2003) fogorvos professzornak [5, 6, 7, 8, 9].

Mint már említettem, *Miskolczy Dezső* indította be az *endokrinológia* oktatását is intézetünkben. Az endokrinológia szakterületének *önállósulása előtt* – mint más felsőoktatási intézetekben is – a helyi tudománytörténeti feltételek szabták meg, hogy az orvostanhallgatók milyen más diszciplínák keretében sajátították el az endokrinológiai ismereteket.

Így kezdetben – 1948–1953 között – az *ideg-elmegyógyászat* keretében folyt az endokrinológia oktatása *Miskolczy Dezső* vezetésével [10, 11]. Ezt a nyilvánvaló tárgyi összefüggések (1. neuroendokrinológia) mellett az említett körülmények is magyarázták. *Miskolczy* kolozsvári és marosvásárhelyi periódusára esik az endokrinológiai betegségek iránti érdeklődése, amely több tanulmányában is megnyilvánult: „A bőrfestenyetztség zavara és a hypophysis-daganat” (ez a „Pigmentstörung der Haut bei Hypophysengeschwulst” címen a *Wien Z Nervenheilkunde Grenzgeb* folyóirat 1948, I(4): 415–419. ol-

dalán is megjelent), „A növés zavarai”, „A hypophysis betegségei”, „A hypothalamus kórtana” (id. Pásztor Emil, [4]). Ebben az időszakban két belső használatú jegyzet is készült a diákok számára: 1950-ben „Endokrinológiai jegyzetek” címmel (310 oldal), majd 1951-ben egy újabb, 280 oldalas „Endokrinológia” című. Szerzői *Miskolczy Dezső* és munkatársai: Várady Károly, Kiss Ferenc, Strömpel Ilona, Wagner Rózsa, Komjátszeghy Sándor [10, 12, 13]. Mivel a szerzők – Várady Károly kivételével – ideg- és elmegyógyászok, munkásságuk alaposabb ismertetése nem feladatunk. Itt csak *Várady Károlyról* (1906–?) kell megjegyeznünk, hogy tanársegéd, endokrinológus főorvos, az orvostudományok doktora. Időközben átment a kialakulóban levő endokrin osztályra, az I. Belklinikára. Valamikor az 1970–1980-as években feleségével, Hirsch Alice belgyógyász adjunktussal együtt kivándorolt Izraelbe [10, 14].

Az 1950-es évek folyamán Marosvásárhelyen az endokrinológia fokozatosan a *belgyógyászat* vonzáskörébe ment át. Az endokrin betegellátás 1953-tól kap két kórtermet az I. Belklinika keretében. *Bartel György* (1917–1979), a Belklinika egyik adjunktusa, a bukaresti Endokrinológiai Intézetben szakorvosi vizsgát tesz, majd ő alakítja meg 1959-ben, az I. Belgyógyászati klinikán az *endokrinológiai osztályt*, ahol vezető főorvosként dolgozik. Az endokrinológiai osztály 1969-ben átkerül az I. sz. Belklinikáról az akkori „Augusztus 23” bütorgyár beteg gondozójába, ahol még csak 18 ágya van [15]. 1970-ben a volt Gyermekpoliklinika önálló épületébe költözik, ahol már 45 ágy áll rendelkezésére. Szintén *Bartel György* nevéhez fűződik 1970-ben a MOGYI önálló *endokrin diszciplinájának* létrehozása. Az önállósodási folyamatot kedvező légkör segíti elő, beleillik az akkori országos törekvésekbe [14, 15].

Bartel György tudományos érdeklődése elsősorban a hypophysis patológiájára (kísérletek a hypophysiser nanizmus kezelésére, állati eredetű hypophysisiek s.c. beültetésével, 1956 [15]), a cukorbetegségre (diabetes mellitus-pajzsmirigy korreláció), valamint a pajzsmirigy megbetegedéseire (pajzsmirigyellenes antitestek vizsgálata autoimmun thyreoiditisekben) irányult. Három litografált endokrinológiai jegyzet szerzője, illetve társszerzője volt. 1970-ben nyerte el az orvostudományok doktora címet, 1972-ben kapta meg egyetemi előadó tanári kinevezését, s ilyen minőségben vezette az endokrinológiai klinikát 1979-ben bekövetkezett haláláig [10, 14].

Gheorghe Vasilescu (1933–1999) 1964-ben kerül endokrinológiai osztályra gyakornokként, majd tanársegéd, később adjunktus lesz. Ő veszi át 1979-ben, *Bartel György* halála után, a diszciplína, illetve a klinika vezetését, s ekkor kapja meg egyetemi előadó tanári kinevezését is. 1984-ben jelenik meg román nyelvű egyetemi jegyzete, 1990-ben elnyeri az egyetemi tanári minősítést. Tudományos munkássága a pajzsmirigy, főleg az endémiás golyva tanulmányozására, valamint a béta-blokkolók hyperthyreosisban való alkalmazására irányult,